

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Калатура Максима Васильовича, на дисертацію Комара Андрія Юрійовича на тему: «Адміністративно-правові гарантії надання безоплатної правничої допомоги адвокатами», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Актуальність теми дослідження. Безоплатна правнича допомога є важливим інструментом забезпечення прав, свобод та інтересів громадян, особливо тих, що є соціально вразливими та не мають реальної, зокрема фінансової, можливості захистити себе. Одним із ключових суб'єктів, які здійснюють надання безоплатної правничої допомоги, є адвокати. Наявність гарантій надання безоплатної правничої допомоги адвокатами є вкрай важливими, оскільки вони забезпечують реальну можливість кожній людині, незалежно від її матеріального стану, отримати професійний юридичний захист. Це особливо критично для соціально вразливих груп населення, які не можуть дозволити собі оплату адвокатських послуг, але потребують кваліфікованого супроводу в судових справах або інших правових питаннях. З огляду на зазначене вище, актуальність та своєчасність дисертаційного дослідження Комара Андрія Юрійовича на тему: «Адміністративно-правові гарантії надання безоплатної правничої допомоги адвокатами» не викликає жодних сумнівів.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до: Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Стратегії розвитку Національної асоціації адвокатів України на 2021-2025 роки / Затверджено Рішенням Ради адвокатів України від 02.07.2021 № 38; «Стратегії розвитку Науково-дослідного інституту публічного права на 2023–2027 роки», затвердженої Рішенням вченої ради НДПП 05 квітня 2023 р. № 4. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав,

свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами та темами, розкрито мету, задачі, об'єкт і предмет дослідження, його методи, наукову новизну, підкреслено практичну важливість висновків, одержаних у результаті проведеного дослідження, узагальнено результати роботи і подано відомості про публікації автора за темою дисертації.

Дисертаційна робота А.Ю. Комара поглиблює і доповнює існуючий масив знань у сфері надання безоплатної правничої допомоги адвокатами, а викладені вище обставини підкреслюють актуальність, своєчасність, суспільну значимість та важливість дослідження порушеної проблематики.

Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Методологічну основу дисертаційної роботи становить сукупність різних методів наукового пізнання. Так, за допомогою логіко-семантичного та аналітичного методів вдалось: визначити поняття та розкрити правову природу надання безоплатної правничої допомоги адвокатами (підрозділ 1.1); з'ясувати сутність та особливості гарантій надання безоплатної правничої допомоги адвокатами (підрозділ 1.2); а також вдосконалити поняття та зміст організаційно-правових та функціональних гарантій гарантії надання безоплатної правничої допомоги адвокатами (підрозділ 2.2). З метою окреслити види юридичних гарантій надання безоплатної правничої допомоги адвокатами (підрозділ 1.3) та окреслити міжнародно-правові стандарти реалізації гарантій надання безоплатної правничої допомоги адвокатами (підрозділ 3.1) застосовувались структурно-логічний та системно-функціональний методи. Метод документального аналізу було використано для того, щоб надати характеристику правовим засадам реалізації гарантій надання безоплатної правничої допомоги адвокатами та встановити місце серед них адміністративно-правових норм (підрозділ 1.4);

встановити інституційну складову гарантій надання безоплатної правничої допомоги адвокатами (підрозділ 2.1); охарактеризувати органи адвокатського самоврядування як суб'єкт забезпечення реалізації гарантій надання безоплатної правничої допомоги адвокатами (підрозділ 2.3). Опрацювати основні тенденції розвитку та удосконалення норм вітчизняного адміністративного законодавства, яке регламентує гарантії надання безоплатної правничої допомоги адвокатами (підрозділ 3.2) вдалось шляхом використання методів моделювання та прогнозування.

Нормативно-правовим підґрунтям дисертаційної роботи є Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, які визначають міжнародні стандарти адвокатської діяльності, а також ряд законодавчих та підзаконних нормативних документів, в нормах яких закріплюються окремі гарантії надання безоплатної правничої допомоги адвокатами. Науково-теоретичне підґрунтя становлять праці фахівців із адміністративного, цивільного права, тощо. Окрім того, було використано напрацювання вчених із таких галузей, як: теорія держави і права, теорія управління, філософія, психологія, тощо. Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять науково-періодичні видання, довідкові та статистичні матеріали, тощо. Дисертантом було використано власний досвід роботи адвокатом.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертація є однією із перших спроб на монографічному рівні, з'ясувати сутність та розкрити особливості адміністративно-правових гарантій надання безоплатної правничої допомоги адвокатами, на основі чого надати пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства у цій сфері. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, основні з них такі:

- уперше відмічено, що в контексті історичного розвитку особливостями правової природи надання безоплатної правничої допомоги адвокатами є наступні: перебуває в стадії свого становлення та розвитку, що

пов'язано з поступовою заміною інститутом надання правничої допомоги інституту надання правової допомоги; підстави та порядок надання безоплатної правничої допомоги регламентовано значною кількістю нормативно-правових актів, що в сукупності визначають правові засади функціонування даної сфери суспільних відносин (с.21-22);

- відмічено, що під правовими засадами реалізації гарантій надання безоплатної правничої допомоги адвокатами пропонуємо розуміти сукупність нормативно-правових актів, які встановлюють засоби та умови, що покликані забезпечити гарантовану державою можливість особи на отримання, на безоплатній для неї основі, правничої допомоги від адвокатів. З огляду на різноманітність суспільних відносин, що виникають і знаходять свій розвиток у зв'язку із забезпеченням реалізації права особи на отримання безоплатної правничої допомоги, правові засади реалізації гарантій надання такої допомоги будуть міститися в доволі значній кількості нормативно-правових актів, систему яких можна розглянути з урахуванням багатьох критеріїв, як то: суб'єкт їх видання; напрям діяльності, що піддається нормативно-правовій регламентації; окремо взяті сфери, в межах яких реалізуються гарантії; тощо. Такі критерії без сумніву слід враховувати при здійсненні аналізу окремих з правових засад реалізації гарантій надання безоплатної правничої допомоги адвокатами. При цьому як основний з таких критеріїв обрано саме юридичну силу окремо взятого нормативно-правового акта (с.102-103);

- наголошено, що інституційне забезпечення, як гарантія надання безоплатної правничої допомоги адвокатами, передбачає створення та підтримку роботи владно-управлінської архітектури в межах даної сфери суспільно-правових відносин. Вона складається із двох груп взаємопов'язаних між собою спеціалізованих інституцій: 1) суб'єкти безпосереднього надання правничої допомоги; 2) спеціально уповноважені органи державної влади та місцевого самоврядування, які здійснюють загальне управління системою безоплатної правничої допомоги (с.152);

- констатовано, що органи адвокатського самоврядування, як суб'єкт забезпечення реалізації гарантій надання безоплатної правничої допомоги адвокатами, мають організаційно-забезпечувальне значення, яке полягає у створенні умов та усуненні перешкод щодо якісного надання такої допомоги. Їх роль в цьому процесі розкривається у наступному: по-перше, вони забезпечують неупереджену та незалежну оцінку якості професійної готовності самих адвокатів як учасників надання допомоги через перевірку їх знань та вмінь; по-друге, розгляд інформації щодо неналежного виконання адвокатами своїх обов'язків, в тому числі й через діяльність Комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги при регіональних радах адвокатів; по-третє, застосування передбачених законодавством санкцій при наявності порушень адвокатської етики, що включає, насамперед, застосування заходів дисциплінарної відповідальності; по-четверте, надання інформаційно-методологічного забезпечення адвокатської діяльності; по-п'яте, підтримка рівня професіоналізму адвокатів через забезпечення підвищення їх кваліфікації; по-шосте, захист прав та законних інтересів адвокатів, усунення перешкод в реалізації дій щодо надання правничої допомоги (с.153);

- акцентовано увагу на тому, що на сьогодні немає єдиного уніфікованого підходу до розуміння міжнародно-правових стандартів, однак, у той же час, не можна стверджувати що точки зору правників щодо сутнісного змісту, призначення та поняття зазначених стандартів кардинально різняться. Більшість науковців та фахівців у галузі права виходять із того, що міжнародно-правовий стандарт це певна вимога чи принцип, чи правило, чи норма, що закріплюється у відповідному міжнародно-правовому документі, має загальний та універсальний характер і відображає по-перше, рівень суспільно-політичного розвитку міжнародної спільноти, а по-друге, рівень досягнутого у ній (тобто у міжнародній спільноті) консенсусу з приводу основоположних цінностей, принципів і пріоритетів організації та життя сучасного демократичного, правового

суспільства (с.187);

- відзначено, що з огляду на наведені вище пропозиції вбачається необхідним внести наступні зміни до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», зокрема: а) статтю 5 «Принципи державної політики у сфері надання безоплатної правничої допомоги» розширити такими засадами, як: інклюзивності; комплексності; правової визначеності; соціальної справедливості; професіоналізму; тощо; б) статтю 18 «Порядок подання звернення про надання безоплатної вторинної правничої допомоги» розширити положенням про те, що «особа, з метою отримання безоплатної правничої допомоги, може оформити звернення шляхом використання цифрових комунікаційних технологій»; в) до статті 30 «Фінансування безоплатної правничої допомоги» додати пункт 3, в якому буде закріплено, що «Сума фінансування безоплатної правничої допомоги повинна змінюватись щороку з урахуванням рівня інфляції в країні» (с.189).

Результати дослідження використовуються у практичній діяльності та освітньому процесі, що підтверджується відповідними актами впровадження.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Позитивна оцінка дисертаційного дослідження в цілому не виключає можливості й необхідності висунути низку зауважень критичного та дискусійного характеру:

1. Так, з огляду на специфіку піднятої у дисертаційному дослідженні проблематики, було б цілком логічно якби в межах Розділу 1, який присвячено теоретико-методологічним засадам дослідження адміністративно-правових гарантій надання безоплатної правничої допомоги адвокатами здобувачем було вказано: що взагалі представляє собою право на професійну правничу допомогу?

2. У висновках до підрозділу 1.3. здобувач наводить досить широкий перелік видів юридичних гарантій надання безоплатної правничої допомоги адвокатами. А тому, вбачається, що було цілком логічно, якби Дмитро Дмитрович здійснив їх класифікацію. Важливість останньої

обумовлено тим, що вона має надважливе теоретичне значення, адже представляє собою процес упорядкування таких гарантій, їх систематизації та розподілу на різновиди з метою з'ясування багатоаспектності та фактичної обумовленості гарантій безоплатної правничої допомоги адвокатами, поглиблення розуміння їх сутності та змісту.

3. Деякі висновки здобувача носять суто декларативний характер. Зокрема, на сторінці 103 він вказує, що під правовими засадами реалізації гарантій надання безоплатної правничої допомоги адвокатами слід розуміти сукупність нормативно-правових актів, які встановлюють засоби та умови, що покликані забезпечити гарантовану державою можливість особи на отримання, на безоплатній для неї основі, правничої допомоги від адвокатів. Такий підхід до визначення правових засад є досить узагальненим в науковій літературі.

4. Судячи зі списку використаних джерел, здобувач, під час підготовки дисертаційного дослідження, проаналізував велику кількість дисертаційних досліджень інших вчених, як у галузі адміністративного права, так й інших галузей права, і це є дуже добре, адже здобувачем використано сучасну наукову літературу. Однак здобувачу варто було більш критично ставитись до поглядів вчених та не боятись виловлювати власну точку зору, навіть коли аналізуються праці докторів наук.

5. Досить дивним є те, що аналізуючи напрями вдосконалення адміністративно-правових засад реалізації гарантій надання безоплатної правничої допомоги адвокатами, здобувач залишив по за своєю увагою питання зарубіжного досвіду. А відтак, додатково хотілося б уточнити: чи є якийсь позитивний досвід зарубіжних держав, який можна використати українському законодавцю в контексті покращення надання безоплатної правничої допомоги адвокатами?

Варто відмітити, що висловлені зауваження характеризують складність дослідженої проблеми, а тому суттєво не плывають на загальну позитивну оцінку та високі наукові здобутки дисертаційного дослідження А.Ю. Комара.

Результати дослідження можуть бути використані у: науково-дослідній сфері - як основа для проведення подальших наукових досліджень, присвячених адміністративно-правовим гарантіям надання безоплатної правничої допомоги адвокатами; правотворчій діяльності - в процесі розробки нових та вдосконалення діючих законодавчих та підзаконних актів, в яких закріплюються адміністративно-правові гарантії надання безоплатної правничої допомоги адвокатами; правозастосовній діяльності - з метою підвищення ефективності надання безоплатної правничої допомоги адвокатами; освітньому процесі - в процесі підготовки лекційних матеріалів, навчально-методичних матеріалів, а також підручників та посібників з дисциплін: «Адміністративне право»; «Нотаріат»; «Нотаріальна діяльність», тощо.

Основні наукові положення, висновки й практичні рекомендації, викладені в дисертації А.Ю. Комара були достатньо оприлюднені ним у статтях періодичних фахових видань, тезах доповідей науково-практичних конференціях.

Зміст дисертаційної роботи висвітлений повно, систематично, послідовно, виклад запропонованих в роботі положень базується на ґрунтовному опрацюванні літературних джерел. Автор обґрунтував власні висновки проведеного дослідження, які є суттєвим внеском у розвиток адміністративного права України. В цілому, дисертація А.Ю. Комара є самостійним, завершеним науковим дослідженням, присвяченим адміністративно-правовим гарантіям надання безоплатної правничої допомоги адвокатами.

Отже, дисертація Комара Андрія Юрійовича на тему: «Адміністративно-правові гарантії надання безоплатної правничої допомоги адвокатами» є завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що вирішують конкретне наукове завдання, яке має суттєве значення для науки адміністративного права, тобто за своєю актуальністю, новизною постановки та вирішенням досліджених проблем,

теоретичним рівнем і практичною корисністю, достовірністю і обґрунтованістю одержаних результатів повністю відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, а її автор заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:

провідний науковий співробітник

Академії адміністративно-правових наук,

доктор юридичних наук, професор



Максим КАЛАТУР